

KERESZTÉNYEK KÖZÖSSÉGE

T. S. ELIOT: *A keresztény társadalom eszméje*. Fordította: KATONA László. Századvég, Budapest, 2021. 136 oldal, 2390 Ft

A 20. századi költészet egyik legnagyobb alakjaként számontartott Thomas Stearns Eliot (1888–1965) irodalomtörténeti esszéi, kritikái kevésbé közismertek, és talán még kevesebben tudják, hogy társadalmi-politikai kérdésekkel is foglalkozott. Konzervativizmusa egyesek szerint némiképp ellentétben áll azzal a modernséggel, amelyet a költészetben képviselt, sőt annak paradigmáját alapvetően meghatározta, éppen ezért fordulatról beszélnek vele kapcsolatban, ám **a Századvég Kiadó gondozásában megjelent két, húsz év különbséggel született esszéje szerves folyamatnak mutatja Eliot konzervativizmusát**. A kötet előszavában L. Simon László az 1922-ben megjelent két nagy lírai alkotás, az *Átokföldje* (és annak magyar fordításai), illetve Kassák Lajos *A ló meghal a madarak kirepülnek* című alkotását helyezi egymás mellé, és megállapítja, hogy a különbözőségek ellenére mindkét szövegből diagnosztizálható az értékvesztés, az európai válságidőszak, a széthullás víziója. Az irodalmi párhuzamok mellett észrevehető a hasonlóság Eliot meglátásai és az „elfelejtett reneszánsz” (Hanák Tibor) magyar filozófusainak problémafelvetései között. L. Simon ezzel kapcsolatban például Kornis Gyula alakját idézi fel.

Eliot *A hagyomány és az egyéni tehetség* című esszéje Szentkuthy Miklós – nem túl jól sikerült – fordításában ugyan korábban már megjelent magyarul, ám Katona Tamás fordítása kiküszöböli annak gyengeségeit, pontatlanságait, és felvezeti a szerző társadalomfilozófiai elképzeléseit, mint ahogy segítik az értelmezést a szerkesztő, Molnár Attila Károly fordításhoz fűzött jegyzetei és kísérőtanulmánya is. A hagyomány jelentésével és jelentőségével foglalkozó írás a modernség azon követelményét teszi kritika tárgyává, mely szerint az eredetiség követelményeinek megfelelően különbözni kell az elődöktől, vagyis az értéket az eltérés, az újítás mértéke

határozza meg. Az egyéniség és egyediség kultuszával szemben Eliot épp az ellenkezőjét állítja. Ha előítéletmentesen fordulunk a művekhez, észrevehetjük, hogy a legjobb és legegységesebb részletei „olyanok, melyekkel már a holt költők [...] alapozták meg saját halhatatlanságukat, méghozzá a legnagyobb és leggyönyörűbb formában.” Kiemeli, hogy a hagyomány nem egyszerűen történetiséget jelent, mint inkább univerzalitást. A költői művek együtt és egyszerre kapcsolódnak össze Homérosztól a kortárs szerzőkig, egyszerre kapcsolódnak az egyetemes kultúrához, illeszkednek a nemzeti hagyományba. Ha a hagyományt egy tömörszerű, zárt, kizárólag olyan

normatív struktúrának tekintenénk, amelyhez alkalmazkodnunk kell, akkor „a hagyománytiszteletet direkt tiltani kéne” – írja Eliot.

Felfogása szerint nem az átöröklődésben van a tradíció lényege, hanem abban a viszonyrendszerben, amely a hagyományt alkotó elemek között létrejön, folyamatosan alakul. Kritikusi meggyőződése, hogy minden művész csak a hagyományhoz, a többi művészhez való viszonyában értékelhető. Egy új műalkotás visszafelé is hat, így nem az elkülönülése, de nem is a megegyezése, megfelelése, hanem a régiekhez való illeszkedése a kívánatos. Ezért van, hogy

a hagyományból nem vesz el semmi, legfeljebb módosul, átstrukturálódik. Hozzáteszi: a jelen tudása csak annyival több, hogy történeti távlatban jobban érti a múltat, mint azok, akik benne éltek. Poétikai kérdéseket tárgyalva mondja, hogy a művészet csak annyi szakmai tudást igényel, amennyi még nem teszi tönkre a fogékonyságot, nem igényel folyamatos önfeladást, mivel a jó költőt a tudatosság, az értékesebb felismerése vezérli. Ugyanezért a kritika számára a költő helyett a költemény a lényegesebb az igazságosabb megítélés szempontjából. A költészet által alkalmazott eszközök

a tradíció elsajátítását, annak élő munkálkodását feltételezik az alkotás során. Eliot szerint a költői érzelem személytelen, amely eléréséhez a szerzőnek át kell adnia magát a munkának, és fel kell ismernie, hogy valójában a múlt jelenlegi pillanatában él.

Az Eliot hagyományfelfogását és kritikai attitűdjét plasztikusan bemutató esszé után az 1939-ben íródott *Egy keresztény társadalom eszméje* bevezetésében a korabeli közéleti-politikai viták hibájaként felrója, hogy azok kritikátlanul hagyják saját szerepüket, illetve a bajok lényegét jelentő kérdéseket elhanyagolják vagy fel sem vetik: „hajlamosak elfedni előlünk a jelenlegi civilizáció valódi problémáit”. A korabeli válsághelyzet értékelését és egy társadalmpolitikai megoldást kínáló írás bevallottan nem törekszik eredetiségre, inkább hozzájárulás a diskurzushoz. Egy szélesebb társadalmi konszenzusra, értékalapú társadalomszervezési modell megalkotására vállalkozik. A vallásos intézményeket az értékrend és a vallásos gondolkodás vonatkozásában vizsgálja, amelyeknek kritikailag kell viszonyulniuk a politikai és gazdasági rendszerekhez. Nem kíván szakértőként, társadalomtudósként, szociológusként, sem politikusként fellépni, de kijelenti, hogy a vallásos érzület és gondolkodás elválását az adott körülmények között nem tartja megengedhetőnek. Nem a létező államokat vizsgálja, nem a konkrét jelenségek érdeklik, inkább az, hogy milyen alapokra kell helyezni a társadalmat, ha lehetségesnek tartjuk egyáltalán egy jelenkori keresztény társadalom létezését.

Eliot szerint ha a kereszténységet nem a vallásos érzület, hanem a filozófia felől közelítjük, akkor jóval több probléma vetődik fel, mint a vallás gyakorlása közben. Éppen ezért nem a vallás, a vallásosság elfogadását, hanem a társadalmi problémák súlyának megértését várja el az olvasótól. Eliot a hosszú távú következményeit tekintve egymástól nem különböző, a liberalizmus által megteremtett semleges társadalommal és a demokráciaellenes, totalitárius rendszerekre használt pogány társadalommal állítja szembe pozitív kultúráként a keresztény társadalmat. Az igazságos állam eszméjének jegyében a fennálló rend jobbá tételének lehetőségeit firtató politikai filozófia mellett Eliot a teológiát is megtermékenyítőnek tekinti vizsgálódásaiban. A keresztény szociológusok meglátásai a gazdasági berendez-

kedés bírálata során elméleti és gyakorlati oldalról is bizonyítják, hogy a keresztény tanítás nem összeegyeztető az ipari társadalom valóságával, az *Átokföldje, Az üresek*, vagy az esszével közel egyidőben született *Hamvazószerda* szerzője e több mint 80 évvel ezelőtti írásban már felveti a fenntarthatóság problémáját, s rámutat, hogy a jelenlegi gyakorlat hosszú távon katasztrofához vezet. Úgy véli azonban, az igazságosság és a humanizmus eszméjének megfelelően a keresztény alapelvekből levezethetőek a szükséges változások, amelyek indokoltsága belátható.

Elsődlegesen társadalmi szemléletváltást sürget az élet szinte minden területén, amely a hit megélésének, megélhetőségének jobb lehetőségeit is eredményezheti. Az általa elképzelt keresztény állam nem köthető egy konkrét hatalomgyakorlási módhoz, valójában az adott körülmények, lehetőségek, illetve következmények határozzák meg a politikai cselekvést, illetve az állam és az egyház viszonyát is. Nem a kormányzati forma a lényeges, hanem a kereszténység, ezért konkrét kormányzati forma nem határozható meg a keresztény állam számára, mivel ez az igyekezet „összekeverné az örökkévalót az ideiglenessel, az abszolútót az esetleges-sel”. A kereszténységtől való elidegenedés legfőbb oka, hogy a mindennapi élet által elvárt viselkedés és a hit között ellentét feszül, amely nem a modern civilizáció leépítésével, hanem egy egységes magatartási kódex révén lenne feloldható. A keresztény állam nem a vezetőik vallásosságát, hanem a nép hagyományaihoz és szokásaihoz való alkalmazkodását feltételezi, politikáját, amelynek keresztény keretek között kell maradnia, és a közösség általános erkölcsi színvonalát határozza meg. Eliot elképzelése szerint ezért van szükség az általa *keresztények közösségének* nevezett, magasan kvalifikált egyházi és világi személyből álló informális testületre, amely tanácsadó és ellenőrző szerepet töltené be.

Eliot esszéiben azt a világot vázolja fel, amilyennek szerinte az emberi társadalomnak lennie kellene. A hasznosság elvétől vezérelt, a katasztrófa felé haladó ipari és fogyasztói társadalom helyett a keresztény társadalom létrehozásának szükségessége mellett érvel, mert ahogy írja: „ideje szembenézünk azokkal az örök feltételekkel, amelyek szerint Isten megengedi, hogy éljünk ezen a bolygón.”

SZALAI ZSOLT